

Leszczynski Szaniszló lengyel király és a magyarok

Nagy örömmel olvastam a Honismeret 1980/3. számában *Vörösmarty Géza* Aki megelőzte a körát című írását *Aleksander Leszczynskiről* (1805—1875), a több ízben Magyarországon is tartózkodott nagyszerű lengyel forradalmárról. Ehhez kapcsolódva szeretném felidézni a cikkben megemlített *gróf Stanislaw Leszczynski* (Leopoli, 1677. október 20. — Lunéville, 1766. február 23.) magyar vonatkozásokban gazdag életét.

A balti svéd hegemonia megtörésére *II. (Erős) Ágost* lengyel király és szász választófejedelem szövetségre lépett az orosz és a dán uralkodóval, és 1700-ban kirobantotta az északi háborút. Ez 1721-ig húzódott el, és vele időben teljesen egybeesett a Rákóczi-szabadságharc (1703—1711).

A francia—lengyel diplomáciai kapcsolatok kezdettől lehetővé tették, hogy 1701—1713 között a spanyol örökösödési háborúban a Habsburg-birodalom ellen küzdő Francia Királyság Lengyelországon keresztül juttassa el segítségét a magyar szabadságharc vezetéséhez. Sőt, jelentős lengyel segítségnyújtásra is sor került. E mögött azonban a *II. Ágost* uralmával mind határozottabban szembeforduló lengyel nemesi párt állt, amely a svéd—porosz szövetséggel kapcsolatteremtésre törekvő *II. Rákóczi Ferenc* mellett kötelezte el magát. Ez a lengyel csoportosulás 1704. február 15-én a Varsói Konföderációban egyesült, és *XII. Károly* svéd király aktív támogatásával július 12-én királlyá választotta *Stanislaw Leszczynski* odolanóvi sztarosztát és poznanai vajdát, akit 1705. október 4-én *I. Szaniszló* néven megkoronáztak. A háborús vereséget szenvedett *II. Ágost* az 1706. szeptember 24-i altranstádti békével, *I. Szaniszló* uralmát elismerve, kénytelen volt lemondani lengyel trónjáról.

I. Szaniszló jó kapcsolatot tartott fenn a magyar szabadságharc államával. Így közvetített annak érdekében, hogy *II. Rákóczi Ferenc* politikai szándékának megfelelően svéd—lengyel—magyar szövetség jöjjön létre. A Nagyságos Fejedelem ezért is igyekezett kitérni az oroszpartú lengyel nemesek ajánlata elől, hogy fogadja el ő a lengyel koronát. Ezért odázta el az ezzel kapcsolatos határozott állásfoglalást még a szabadságharc államának nemzetközi helyzete szempontjából fontos 1707. szeptember 14-i varsói szerződésben is, amelyet a svéd királlyal való együttműködési törekvéseinek kudarca után *I. (Nagy) Péter* orosz cárral kötött. Sőt *Rákóczi* és *Szaniszló* ezt követően is élénk kapcsolatban állt. Ezen túlmenően a magyar szabadságharc vezérlő fejedelme a lengyel pártok közti megegyezést szorgalmazta, magyar—lengyel szövetségre törekedve.

Az északi háborúban a svéd hadsereg fölötti 1709. július 8-i póltawai orosz győzelem következményeként *I. Szaniszló* elvesztette trónját, s a visszatért *II. Ágost*tal szemben kiszorult Lengyelországból. Svédországban várta a további fejleményeket, míg a svéd király török földre menekült. 1713 februárjában ő is *XII. Károly* után utazott, hogy tanácskozzék vele. Rövid moldvai török internálás után szabadulva, 1714-ben lemondott *I. Szaniszló* az uralkodásról, és a svéd király fennhatósága alatt álló, *Zweibrücken* nevű kis pfalzi fejedelemségben telepedett le.

XII. Károly svéd király 1718-as halála után a *XV. Lajos* francia király nevében neki szóló meghívásra és kegydíjra tekintettel *I. Szaniszló* az elzászi Wissembourgba költözött át. A Rákóczi-szabadságharc bukását követően jelentős magyar-kuruc katonai emigráció is megjelent a Francia Királyságban. Közülük sokan a francia hadseregbe beállván, szintén Elzászban szolgáltak. Így 1722-től Haguenauban állomásozott *gróf Bercsényi László* (1689—1778) zömében magyarokból álló huszárezrede.

Leszczynski Szaniszló, odaérkezésének hírére, azonnal levéllel kereste meg Bercsényi Lászlót, és beajánlotta egyik honfitársát ezredébe. A két, önkéntes száműzetésbe kényszerült férfi között viharos gyorsasággal életre szóló igaz barátság fejlődött ki. Gyakran időztek egymásnál, erre tekintettel Bercsényi Haguenauban városi házat építtetett a királyi udvarát fenntartó Szaniszlónak. Ez az épület máig áll. 1725-ben Szaniszló a barátság jeleként első kamarásává nevezte ki Bercsényit. Így nem meglepő, hogy amikor az évben XV. Lajos francia király feleségül vette Szaniszló leányát, a strasbourgi menyegzőn *Leszczynska Mária* egyik házassági tanúja Bercsényi László volt. Miután XV. Lajos Chambord és Meudon kastélyát apósának adományozta, ott is gyakran időzött a lengyel királynál a magyar huszárezredes.

A cselekvés ideje mindkettőjük számára 1733-ban érkezett el, elhunyt II. Ágost lengyel király és szász választófejedelem. I. Szaniszló augusztus 26-án elhagyta Franciaországot, és szeptember 8-án Varsóba érkezett. A meghasonlott lengyel nemesség franciapárti csoportosulása 11-én, 1704-hez hasonlóan, ismét I. Szaniszlót választotta királlyá, és másnap másodszor is megkoronázták. Az oroszpártiak ennek ellenére október 5-én *III. Ágost*, az elhunyt uralkodó fiának trónraemelésé mellett döntöttek. A megelőző diplomáciai események világossá tették, hogy a Habsburg-birodalom is *III. Ágostot* támogatja és háborúba sodródik az I. Szaniszló mögött álló Francia Királysággal. Bercsényi László ettől egy új magyar szabadságharc kirobbanását remélte. I. Szaniszló már július 25-én levélben figyelmeztette: „Félek, nehogy Ön valamilyen előjátékot csináljon azon vágyánál fogva, hogy a császár ellen háborúzzon.”

I. Szaniszló újlag képtelen volt trónját megtartani. A *III. Ágost* támogatására bevonult orosz csapatok a Szaniszló-pártiakat 1734. február 20-án szétverték és Dancába szorították vissza. A túlerő elől onnan is menekülni voltak kénytelenek, I. Szaniszlónak Königsbergben *I. Frigyes* porosz király nyújtott menedéket. Az október 18-i francia hadüzenet követően ettől függetlenül megkezdődött a lengyel örökösödési háború, Habsburg-ellenes francia hadműveletekkel a rajnai és az itáliai hadszíntéren. A francia hadsereg kötelékében kelt hadra *Ráttky György* és *Bercsényi László* zömében magyarokból álló huszárezrede, és az e háborúban átszökött magyarokból alakult meg *Esterházy Bálint József*. A hadműveletek 1735-ig folytak, helytállásáért 1734-ben Ráttky tábornoki, Bercsényi pedig brigadérosi kinevezést kapott.

Az 1735. október 30-i előzetes bécsi béke alapján, amely 1738. május 2-án véglegesen hatályba lépett, I. Szaniszló 1736. január 26-án újra kénytelen volt lemondani lengyel trónjáról. Királyi címe megtartásával azonban 1737. február 8-tól élete végéig Lotharingia és Bar fejedelemség, valamint Commercy hercegség uralkodója lett *III. (Lotharingiai) Ferenc (Mária Terézia hitvese, a későbbi I. Ferenc német—római császár)* e területekről való lemondása révén.

Fejedelmi udvarát Nancyban rendezte be, de gyakran tartózkodott Lunéville-ben, Bar-le-Duc-ben és Commercyben is. Új felségterületén alattvalói megszerették, és a *Jótevő Szaniszló* nevet adták neki. Valóban mérhetetlen sokat tett e terület gazdasági és kulturális fellendítéséért. 1750-ben például Nancyban Királyi Akadémiát hozott létre, amelynek többek között tagja volt *Montesquieu* és *Voltaire*, akiknek művei fennmaradtak Bercsényi László könyvtárában is. Leszczynski Szaniszló felvilágosult uralkodói nézeteit Az állampolgár szabad szavazati joga avagy megjegyzések a lengyelországi kormányzásról című, névtelenül megjelentetett francia nyelvű munkája tükrözi, amelyet 1760. február 4-én így ajánlott Bercsényinek: „I. Szaniszló, Lengyelország királya, Lotharingiai és Bar fejedelme készítette ezt a könyvet Lunéville-ben, és elkészítve átnyújtja Bercsényi marsallnak.”

Magyar kapcsolatait mindig elevenen ápolta. Bercsényi Lászlót, a franciaországi magyar katonai emigráció vezető egyéniségét XV. Lajos engedélyével 1738. április 21-én új udvartartása főlovászmesterévé, 1748. március 1-vel pedig Commercy hercegség kormányzójává tette. A „komámnak” nevezett Bercsényi több gyermekének a keresztapaságát is örömmel vállalta. A fennhatósága alatti területen állomásozott többi magyar tisztet is minden módon segítette.

89 éves korában a már végelgyengülésben szenvedő agg uralkodó karosszékeiben elaludva kandallójába zuhant, és szörnyű tüzhalált szenvedett. Amikor Lunéville-ben a székesegyházban hamvait örök nyugalomra helyezték, az I. Szaniszló „birodalmát” öröklő XV. Lajos francia király mellett ott állt magyar és lengyel tisztársai körében Bercsényi László, Franciaország marsallja is.

Leszczynski Szaniszló és Bercsényi László levelezésének egy része máig fennmaradt, és ez a hagyományos magyar—lengyel barátság francia földön is megnyilvánuló egyik legszebb fejezetét tárja a késői utókor elé. Egyúttal világossá teszi, mennyire jól látták mindketten a magyar és a lengyel szabadság összekapcsolódásának szükségességét. Így Leszczynski Szaniszló hazája függetlenségéért küzdve a magyar ügyért is harcolt. Helyénvaló ezért, hogy e lengyel király emlékezetét a magyar közvélemény is megőrizze.

Dr. Zachar József

Batthyány Kázmér felségárulása

A szabadságharc leverése után a vezető polgári és katonai politikusok, a katonák és egyéb polgári személyek közül sokan emigrációba távoztak. A vezetőket, köztük *Batthyány Kázmért*, a Császári és Királyi Hadtörvényszék 1850. március 31-ig jelentkezésre, „saját védelmére” hívta föl. A jelentkezési kötelezettségnek *Batthyány Kázmér* sem tett eleget, ezért perét távollétében tárgyalták.

A vádemeléshez a Magyarországi és Erdélyi Császári és Királyi Hadseregparancsnokság rendőri szekciója szolgáltatott adatokat.

Ellenzékiségét, illetve a szabadságharcban való részvételét személyes indítékából, személyes sérelmeiből vezették le és nem az országgal, a néppel, s nemzettel együttérző politikus meggyőződéséből. *Kossuth*-hoz és *Szemere Bertalan*hoz hasonlóan az

egyéni gyűlöletet, bosszúvágyat állapították meg cselekedetei fő indítékául. Inkább hiúsággal, mint hazaszeretettel magyarázták pályafutását. A jó megjelenés, valamint a rossz szónoki képesség és nyelvtudás ellentmondásából a hiúságot hozzák ki győztesnek, és ezt tartják országgyűlési föllépései indokának. Úgy gondolták, hogy a szónok a széptevő pózában diszeleg minden meggyőződés nélkül.

Az osztrák kormánnyal szemben mutatott ellenállását, gyűlöletét házasságával is kapcsolatba hozták. *Szapári Antal* volt neje, *Keglevich Augusztá* grófnő csak úgy tudott férjétől elválni, hogy vallást cserélt, áttért a református egyházba. A házasságkötés érdekében ugyanezt tette *Batthyány* is, majd Berlinben házasságot kötöttek. *Batthyánnak* ezt a lépését az udvar nem fogadta el, innen származtatják tehát a gyűlöletét és egész politikai pályafutását.

Fölróható cselekedetei között említik, hogy az országgyűlés főrendi házában ellenzéki vezére volt, és semmilyen alkura nem volt hajlandó. Szemére vetik, hogy amikor 1848. június 6-án a főrendi házban a forradalmi esemény elől Innsbruckba menekült császárhoz küldendő követség tagjává választották, ezt visszautasította. Arra hivatkozott, hogy a baranyai főispáni megbízatásának köteles eleget tenni, annak határán ugyanis az ellenség dühöng.

Fölrótták baranyai és eszéki tevékenységét is, nevezetesen a nemzetörség szervezését, az eszéki vár megszállását, a Dunának az ellenségtől való megtisztítását, a Pestre küldött lőszer- és fegyverszállítmányt, amely utóbbi egy dunai gőzhajó rakományának felelt meg. Kifogásolták a Délvidék kormánybiztosaként folytatott működését, *Perczel Mór* hadjáratának támogatását, a szenttamási ütközetben való részvételét, fölhívásait a Délvidék népéhez.

Ingerülten tárták föl külügyminiszteri tevékenységét. Az összefoglaló eddig ismeretlen adatot is tartalmaz erre vonatkozóan. Ismerteti, hogy *Kossuth* már 1848 november közepén a „második minisztériumába” jelölte külügyminiszternek, de *Batthyány* ezt még nem fogadta el. A „harmadik minisztérium” megalakításakor (*Szemere Berta-*